Libris.ro
Respect pentru oameni și cărți

Alfred H. Moses

Jurnal de București

Drumul României de la întuneric la lumină

Memoriile unui ambasador american

Traducere din limba engleză
de Andrei Dósa

EDITURA
ART

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

Cuprins

Preambul la ediția românească 13
Mulțumiri 15
Cuvânt-înainte 17
Prefață 21

Partea întâi
Cum am făcut cunoștință cu România

1. Ceaușescu, evreii din România, rabinul-șef Rosen și cu mine 31
2. Privind în urmă pentru a explica România zilelor noastre 82
3. Cortina se ridică 98
4. Luându-mi în primire slujba de ambasador 131

Partea a doua
România se străduiește din răsputeri

5. Construirea cazului la Washington pentru relația bilaterală cu România și cum le-am răspuns puterilor din România cu forța adevărului 149
6. Fostul președinte Bush la București 178
7. Negocierea Tratatului de prietenie dintre România și Ungaria 194
8. Președintele României vine în Biroul Oval 232

Partea a treia
Democrația românească în acțiune

9. Un an nou, pas cu pas 273
10. Washingtonul devine atent 290
11. Vizita lui Hillary Clinton 304
12. Perioada premergătoare alegerilor generale 326

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

Partea a patra
Schimbarea gărzii în România

13. Fețe noi, aceleași intrigi 353
14. Mai multă pace și mai multe afaceri 384
15. O recoltă îmbelșugată 414

Epilog 442
Glosar de nume și locuri 448
Indice 460

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

1. Ceaușescu, evreii din România, rabinul-șef Rosen și cu mine

Primii mei ani în România, 1976-1989

La începutul anului 1976, am primit un apel telefonic de la New York, în care eram rugat să conduc o delegație a Comitetului Evreiesc American la București la sfârșitul lui februarie. Am acceptat imediat. Eram în Consiliul Național al CEA. Din câte știam, niciunul dintre predecesorii mei nu pusese vreodată piciorul în România: cu toate acestea, țara mă fascinase dintotdeauna. Mi-am adus aminte că citisem despre alăturarea României la Germania nazistă și Italia fascistă în cel de-al Doilea Război Mondial. În facultate, citisem despre Congresul de la Berlin, unde, în 1878, Marile Puteri au recunoscut independența României față de Imperiul Otoman.

Am citit de asemenea despre rolul României în lenta destrămare a ordinii europene după Congresul de la Berlin, înfrângerea sa de către Germania în Marele Război (Primul Război Mondial) și despre reîntoarcerea sa triumfătoare în luptă de partea Aliaților cu câteva zile înainte de semnarea Armistițiului, în noiembrie 1918. Aveam în minte chiar și o vagă imagine despre felul în care arăta capitala României, Bucureștiul. Știam că românii o numesc Parisul Estului și că în realitate era părăginită și decadentă în comparație cu Orașul Luminilor de pe malurile Senei. Dar, cine știe din ce motiv, Bucureștiul părăginit și decadent mă atrăgea. Poate că era vorba de farmecul necunoscutului sau de o noțiune romantică despre viața într-un loc îndepărtat al planetei despre care nu știam aproape nimic.

Realitatea m-a surprins atunci când eu și soția mea Carol ne-am îmbarcat la bordul unui zbor al companiei Tarom (compania aeriană națională a României) din Grecia spre România, la sfârșitul lui februarie 1976. Pășeam în necunoscut, iar avionul nu părea un aparat de zbor sigur, dar am aterizat în siguranță la București. Odată ce am ajuns în terminal, am pătruns

Libris.ro
Respect pentru oameni și cărți

într-o altă lume. Atmosfera era un amestec de asprime, corupție și melancolie, atât de generalizată, încât o puteai percepe. În aeroport, detectoarele de metal nu funcționau, iar banda transportoare pentru bagaje era stricată. Bagajele noastre au fost aruncate de către angajații iritați, nebărbieriți, îmbrăcați în salopete murdare pe niște mese din carton presat ponosite. Oriunde am fi privit, corupția era la vedere – înghiontiți de operatorii aeroportului, oficialii vamali căutau produse de contrabandă pe care să le confiște și apoi să le vândă probabil pe piața neagră.

În afara aeroportului, impresia de dezolare a devenit și mai profundă, datorită conversațiilor șoptite la colț de stradă, a camerelor de hotel în care fuseseră plantate microfoane, a informatorilor plătiți și a soldaților care umblau de colo colo, fumând țigări și pretinzând „atenții". Străzile erau prost iluminate pentru a economisi energie, într-o țară aflată la marginea falimentului. Temperatura din camere era teribil de scăzută.

Am stat în cândva faimosul hotel al Bucureștilor, Athénée Palace, a cărui grandoare de dinaintea celui de-al Doilea Război Mondial pălise atât de tare, încât aproape că nu mai putea fi recunoscut. Când eu și Carol am ieșit din lift a doua zi dimineața, am văzut femei între două vârste și chiar mai în vârstă stând în patru labe și frecând podelele zgâriate ca vai de ele din holul hotelului. Carol a rostit cu fermitate: „Nu mă mai întorc niciodată aici." Niciunul dintre noi nu și-ar fi putut imagina că optsprezece ani mai târziu aveam să mă întorc în România în calitate de ambasador al SUA.

În următoarele câteva zile am văzut multe locuri din București, însă preocuparea noastră principală a fost comunitatea evreiască a orașului. Înainte de război, aceasta număra în jur de 100.000 de oameni; acum, numărul lor scăzuse la aproximativ 20.000, cei mai mulți dintre aceștia fiind în vârstă. Prima noastră oprire a fost la birourile Federației Evreiești, aflate în vecinătatea Templului Coral, la mică distanță de hotel. Sinagoga, construită la sfârșitul secolului al XIX-lea, era sediul istoric al rabinului-șef al României.

Deși era luna februarie, sinagoga, asemenea multor clădiri din București, era neîncălzită. Cu toate că nu avea căldură și că necesita reparații urgente, frumusețea ștearsă a clădirii și măreața ei demnitate erau vizibile cu ochiul liber. Uitându-mă la bimah, cu „lumina eternă"

Libris.ro
Respect pentru oameni și cărți

pâlpâind peste sulurile Torei și a familiarei inscripții ebraice de deasupra lor, m-am simțit ca acasă. Sinagogile tradiționale se aseamănă într-un fel familiar și primitor pentru cei ca noi, care am crescut în cămine evreiești. Amintirile și sentimentele călătoresc împreună cu noi, chiar și atunci când stau ascunse bine. În astfel de ocazii, cum e vizitarea unei sinagogi cândva magnifice, acestea prind din nou viață.

Birourile federației se aflau într-o clădire de două etaje cu stuc galben, vizavi de sinagogă, de care le despărțeau o alee îngustă de piatră cubică. Acolo am fost întâmpinați de o delegație formată din liderii comunității, care veniseră cu flori și cu tradiționalele daruri de bun venit ale românilor: pâine (una mare și minunat împletită) și sare. Delegația și-a cerut imediat scuze pentru absența rabinului-șef Moses Rosen, care era plecat atunci din țară pentru vizita sa anuală, împreună cu soția lui, la un hotel cușer din Elveția. Era clar, din ton și din voce, că rabinul Rosen reprezenta adevărata putere în această comunitate evreiască, venerat și temut în egală măsură. Aveam să-l întâlnesc pe rabinul Rosen pentru întâia oară câțiva ani mai târziu, când m-am întors în București pentru a discuta cu Ceaușescu chestiunea evreilor din România, care între timp devenise și cauza mea. Liderii comunității evreiești și-au dat toată silința să explice cum funcționa sub conducerea rabinului Rosen atent organizata comunitate evreiască. O mare parte a acestui discurs era o retorică îndelung exersată, exagerată, a cărei intenție era de a-i impresiona pe vizitatorii străini cu vitalitatea comunității și dedicarea membrilor ei. Ni s-a spus că existau sinagogi funcționale, bucătării cușer, școli talmudice și teatre evreiești pe tot cuprinsul României.

În realitate, descrierea semăna mai degrabă cu un sat al lui Potemkin decât cu realitatea. Viața evreiască era literalmente pe ducă. Majoritatea evreilor erau lipsiți de învățătură evreiască. Evreii mai în vârstă știau să citească și să vorbească idiș, însă nu și ebraica. Rosteau rugăciunile evreiești în mod mecanic; erau puțini cei care înțelegeau cu adevărat rugăciunile în ebraică. Evreii mai tineri știau chiar mai puțin de atât. Comunitatea evreiască era sprijinită în principal de organizația American Jewish Joint Distribution Committee – Joint, pe scurt –, care contribuia în fiecare an cu aproximativ două milioane de dolari, un aport important

Libris.ro
Respect pentru oameni și cărți

la bugetul total al comunității, și care ajuta populația evreiască aflată în declin să supraviețuiască.

Restul zilei am dedicat-o vizitării Centrului Comunitar Evreiesc, aflat la câteva străzi distanță de Templul Coral, urmată de opriri mai scurte la alte două sinagogi. Una dintre ele a fost Templul Unirea Sfântă, care astăzi funcționează în mare parte ca muzeu, cu fotografii ale decimării evreilor români de către naziști și fasciștii români la începutul anilor 1940. Cealaltă a fost Sinagoga Mare, întunecată, umedă și rece, care nu era folosită pentru slujbele zilnice, ci pentru găzduirea unei mici grădinițe evreiești. Fiind deja într-o dispoziție mohorâtă, ne-am continuat vizita mergând la casa de bătrâni a comunității evreiești, unde trăiau mulți supraviețuitori ai Holocaustului, oameni care abia erau în stare să vorbească sau să se descurce fără ajutor. Din câte am reușit să ne dăm seama, personalul era binevoitor și grijuliu, însă facilitățile erau învechite și teribil de inadecvate.

Când nu mergeam pe jos, mijlocul nostru de transport prin București era un vechi autobuz care tușea și pufăia, însă reușea în cele din urmă să ne ducă în locul în care trebuia să ajungem. Februarie nu era luna ideală pentru a ne afla în București, îndeosebi după o ninsoare abundentă, cum am prins noi. Grupuri întregi de bărbați și femei în ținută de birou ieșiseră cu lopeți pe străzi să curețe zăpada. Ghidul nostru român ne-a explicat că erau „voluntari" care-și făceau periodic datoria în numele Republicii Socialiste România. Bieții oameni, scoși cu forța din birourile lor, erau nevoiți să curețe zăpada în gerul mușcător.

Bucureștiul anului 1976 era prins într-o gaură temporală care a început în secolul al XIX-lea și s-a terminat la sfârșitul anilor 1930. Căruțele trase de cai erau ceva comun pe străzile cu piatră cubică. Alte modalități de transport erau la fel de învechite – camioane vechi care tușeau și huruiau, automobile Dacia, de fabricație românească, cu motoare slabe, și, din când în când, câte o mașină străină, care părea nelalocul ei. Clădirile cândva frumoase ale Bucureștiului erau dărăpănate, cu vopseaua scorojită pe fațade și lemnul putred care se întrevedea prin spărturi. Pe străzi, nimeni nu ne saluta și nu părea să ia cunoștință de prezența noastră, ci toată lumea își ferea privirea. Cerul întunecat sporea mohoreala, așa cum o făcea și smogul atotprezent, provenit de la furnalele care ardeau

Libris.ro
Respect pentru oameni și cărți

cărbuni și care învăluiau orașul într-o permanentă ceață gălbuie. Puteai nu numai să vezi smogul, ci să-i și simți mirosul.

Apoi s-a întâmplat ceva neprevăzut care avea să mă lege pentru totdeauna de România. Trei adolescenți evrei ne-au abordat pe mine și pe Carol pe trotuarul din fața hotelului nostru. Cu privirea în pământ, unul dintre ei m-a întrebat în engleză dacă sunt american. Când i-am spus că da, m-a întrebat dacă sunt evreu. Când am răspuns din nou că da, acesta a izbucnit:

— Să nu credeți ceea ce vi se spune. Situația de aici e teribilă, mai ales pentru evrei. Suntem învinuiți pentru tot ce nu merge bine. Ajutați-ne să plecăm. Evreii nu au niciun viitor în România. Tot ce auziți e o minciună, o minciună, o minciună.

Acesta a fost momentul hotărâtor. În următorii treisprezece ani, am construit în Statele Unite o industrie domestică având un singur scop – să ajut firava comunitate evreiască din România să plece din țară.

E greu pentru oamenii din Occident din zilele noastre, fie ei evrei, să înțeleagă cum era să fii evreu în Europa Răsăriteană în secolul al XIX-lea și la începutul secolului XX. Evreii erau o comunitate izolată; trăiau împreună în mici comunități, în ștetluri, iar mai târziu în orașe majoritar evreiești sau în anumite părți ale orașelor, având propriii lor lideri și uneori propriile forțe de poliție și propriii perceptori. Pentru evrei, Europa de Est nu era un creuzet. Evreii din România trăiau asemenea tovarășilor lor evrei din învecinatele Ucraina, Galiția (Polonia) și Rusia. Înainte de al Doilea Război Mondial, erau în jur de 800.000, mai mult de patru procente din populație (în Statele Unite, mai puțin de două procente din populație sunt evrei). Erau meșteșugari din pătura inferioară a clasei de mijloc, fierari, croitori și prăvăliași. După Congresul de la Berlin din 1878 și eliminarea progresivă a restricțiilor impuse evreilor, aceștia au avut acces la profesiile liberale – drept și medicină –, mai ales în București și în orașele mai mari din România. Primii evrei au venit în România din Polonia; mai târziu, evreii care fugeau de Inchiziția din Spania și Portugalia au venit la rândul lor în România. Când am ajuns în România, în anii 1970, încă mai existau aici sinagogi sefardice – spaniole și portugheze –, care-și legau obârșia de comunitățile evreiești din Peninsula Iberică. E posibil ca unii evrei din România să fi avut strămoși cazari, un popor nomad turcic care trăia pe

Libris.ro
Respect pentru oameni și cărți

teritoriul Kazahstanului de azi, și care s-au convertit în masă la iudaism în secolul al IX-lea sau al X-lea. Regiunea a fost cotropită de mongoli în secolul al XIII-lea.

Viața evreiască era înconjurată în România de o cultură bogată. Teatrul idiș își are originea în România și chiar și în timpul vieții mele, un mare număr de *chazani* (cantori) din Statele Unite s-au născut în România. Poate că fuziunea dintre muzica țigănească și cântecele liturgice evreiești este răspunzătoare pentru bogăția muzicii evreiești din România. Dar, spre deosebire de coreligionarii din alte părți ale Europei de Est, evreimea românească nu a dat mari învățați evrei. Înființarea faimoaselor ieșiva, școli religioase în secolele al XIX-lea și XX în Lituania, Belarus, Polonia și Ucraina nu s-a petrecut și în România. Aceasta a făcut ca evreii din alte locuri să-i considere pe evreii români ca fiind needucați în spiritul evreiesc, o societate înapoiată, neatinsă de modernismul care mătura întreaga Europă.

După al Doilea Război Mondial, cea mai mare parte a evreilor români au emigrat în Israel, în total, în jur de 400.000 de persoane. Imediat după război, supraviețuitorii evrei ai Holocaustului și ai României fasciste au plecat în valuri spre viitorul stat evreiesc al Israelului, revenind mai târziu în țară sub „dreptul de întoarcere" al Israelului, care se aplica evreilor de pretutindeni. Un alt mare val de evrei români a plecat spre Israel la începutul anilor 1960; după aceea, aceștia au plecat an de an într-un număr mic.

Israelul era mai aproape și mai accesibil decât Statele Unite și nu era necesară o viză de emigrare. Mai mult decât atât, să aplici pentru o viză a Statelor Unite necesita mult timp, iar rezultatul era incert. Privită ca o chestiune politică, regimul comunist din România a considerat că evreii care emigrau în Israel se „întorceau acasă", în patria lor istorică. Plecarea era văzută de către liderii comuniști ai României ca o pată pe obrazul țării, însă într-o măsură mult mai mică decât emigrarea într-o țară occidentală, mai ales în Statele Unite. Evreii români fuseseră printre primii sioniști care emigraseră în Palestina cu mai bine de o sută de ani în urmă.

Când am vizitat România cu două dintre fiicele noastre la începutul anilor 1980, am văzut sinagogi în Moldova (una dintre cele două principate istorice care la un moment dat avea o numeroasă populație evreiască)

Libris.ro

împodobite cu artă primitivă, pictată de mână, care înfățișa scene biblice din străvechiul Israel, după cum și le imaginase artistul. Așa cum îi plăcea rabinului Rosen să spună:

— Evreii noștri se duc în Israel, nu în Philadelphia.

Era adevărat atunci și continuă să fie și astăzi.

Emigrarea evreiască din România în Israel: o colaborare complexă

În timp, am devenit persoana de contact în Statele Unite pentru emigrarea evreilor români – nu c-ar fi existat prea multă competiție. În cele din urmă, am construit o rețea între organizațiile evreiești din America, membrii Congresului și cei din câmpul executiv. Am vorbit nu doar în numele meu, dar și în cel al Comitetului Evreiesc American și al Conferinței Președinților Marilor Organizații Evreiești Americane (Conferința Președinților), organizația umbrelă care pe atunci era formată din aproximativ treizeci de organizații, dar care astăzi numără mult mai multe.

Și alte organizații evreiești și-au acordat sprijinul, în special B'nai B'rith International. Am lucrat împreună, întâlnindu-ne cu senatori și oficiali de la Casa Albă și din departamentele de Stat și de Comerț, făcând demersuri pe lângă ambasadorul român de la Washington și, cu trei ocazii, direct pe lângă Ceaușescu și miniștrii săi. În acei treisprezece ani, administrațiile Carter, Reagan și Bush ne-au sprijinit demersurile așa cum a făcut-o și ambasada americană din București.

În Senat, senatorii Adlai Stevenson III (democrat din Illinois) și John Danforth (republican din Missouri) au fost în mod special de ajutor. Guvernul israelian a contribuit și el serios, dar în acel moment habar n-aveam că plătea României o sumă fixă pentru fiecare evreu căruia i se permitea să emigreze în Israel. Am aflat despre aceste răscumpărări abia când am citit cartea lui Radu Ioanid, *Răscumpărarea evreilor. Istoria acordurilor secrete dintre România și Israel*, publicată în 2005. (Ioanid este directorul arhivelor de la Muzeul Holocaustului din Washington, D.C.) Mai târziu, am aflat că Republica Federală Germană îi plătea de asemenea o taxă lui Ceaușescu pentru a le permite etnicilor germani să emigreze din România în Germania de Vest.

Libris.ro
Respect pentru oameni și cărți

Ceaușescu le permitea unor oameni ca rabinul Rosen să călătorească în străinătate cu înțelegerea implicită a faptului că aceștia nu își vor folosi libertatea pentru a critica România. Până să apar eu pe scenă, eforturile Israelului în România era coordonate de Nehemiah Levanon, din biroul prim-ministrului. M-am întâlnit cu Levanon în biroul meu din Washington în 1979, timp de câteva ore care s-au dovedit a fi neplăcute. Nici atunci, nici mai târziu, nici el, nici vreun alt oficial israelian nu mi-a spus ceva despre aceste plăți secrete. De fapt, Ceaușescu avea de câștigat din ambele părți pentru același lucru – bani de la israelieni și avantaje comerciale din partea Statelor Unite. Îi condamn pe israelieni la fel de mult ca pe Ceaușescu, în primul rând pentru că nu mi-au spus și, în al doilea rând, pentru că au plătit o răscumpărare degeaba. Grupul nostru din Statele Unite avea puterea de a-i scoate pe evrei din România, și a și făcut-o.

Pârghia noastră era statutul comercial de națiune cea mai favorizată acordat României, care era adus în discuție în fiecare an pentru reînnoire în Congresul Statelor Unite. Sub amendamentul Jackson-Vanik adus legii comerțului în 1974, care determina relațiile comerciale ale SUA cu țările comuniste, președintelui i s-a cerut să revizuiască în fiecare an clauza națiunii celei mai favorizate a României în fiecare an. Dacă administrația recomanda reînnoirea, aceasta devenea lege, dacă nu cumva Congresul vota respingerea sa. Au fost ani în care Camera Reprezentanților a adoptat respingerea statutului de națiune cea mai favorizată pentru România, însă Senatul n-a fost de acord. Eforturile mele și ale colegilor mei se concentrau asupra Senatului.

Administrația Ford a recomandat pentru întâia oară acordarea acestui statut României în 1975, în mare măsură ca recunoaștere a gestului de independență prin care țara ieșea de sub tutela Uniunii Sovietice în ceea ce privește anumite aspecte ale politicii externe. De exemplu, Ceaușescu a continuat să aibă relații diplomatice cu Israelul în perioada Războiului de Șase Zile din 1967, când Uniunea Sovietică și celelalte state comuniste au întrerupt relațiile cu acesta. Un an mai târziu, a acuzat Armata Roșie pentru înăbușirea Primăverii de la Praga și a retras armata română din Înaltul Comandament al Tratatului de la Varșovia.

De asemenea, Ceaușescu le-a dat peste nas liderilor sovietici de la Kremlin prin vizitele periodice pe care le făcea în China, unde era

Libris.ro

primit cu etalări generoase ale prieteniei, demne de un adevărat lider de talie mondială, care depășeau cu mult relativa insignifianță a lui Ceaușescu pe scena globală. Ceaușescu a fost un beneficiar involuntar al conflictului chino-sovietic. Chinezii nu mai isprăveau cu lingușirile, ca o modalitate de a arăta că Uniunea Sovietică nu era singura putere comunistă a lumii. În Beijing, Ceaușescu se întâlnea cu liderul comunist chinez, Mao Zedong, iar după moartea acestuia, cu succesorul său, Deng Xiaoping. De asemenea, se deplasa adesea la Belgrad pentru a se întâlni cu președintele Iugoslaviei, Josip Broz Tito, care scosese în 1948 Iugoslavia din tabăra sovietică.

Inițiativele personale ale lui Ceaușescu au atras atenția Washington-ului, având ca rezultat întâlniri la Casa Albă și cine oficiale de stat găzduite de către președinții Nixon, Ford și Carter. Președinții Nixon și Ford au vizitat la rândul lor România, unde au fost întâmpinați de mulțimi mari și entuziaste de oameni. E posibil ca mulțimile să nu se fi adunat într-un mod cu totul spontan – comuniștii știau cum să scoată mulțimile în stradă –, dar numărul uriaș de români înșiruiți de-a lungul străzilor și reuniunile populare entuziaste erau impresionante. Reacția populară a fost consemnată cum se cuvine la Washington și a declanșat alarma la Moscova. Din punctul de vedere al Washington-ului, clauza națiunii celei mai favorizate era o „recompensă" pentru faptul că România nu adera la politica Moscovei. Revizuirea anuală de către administrație și Congres a clauzei națiunii celei mai favorizate ne-a oferit mie și celorlalți susținători ai emigrării evreiești autoritatea de a îndemna România, o țară care tânjea după valută forte, liber convertibilă, să-i lase pe evreii săi să plece.

Ceaușescu știa că opoziția evreilor ar pune capăt clauzei națiunii celei mai favorizate pentru România, iar fără această clauză, bunurile românești nu aveau cum să concureze pe piața Statelor Unite. Taxele mari ale SUA ar fi ținut departe exporturile românești. Aceasta era o reală amenințare. Diverși membri ai Congresului, atât din tabăra democraților, cât și din cea a republicanilor, aveau motive să blocheze statutul de națiune cea mai favorizată pentru România. Unii susțineau că asta ar fi politică pe considerente etnice. Maghiarii americani erau vocali în a-și exprima opoziția, ale cărei origini izvorau din tensiunile istorice dintre etnicii români și

Libris.ro
Respect pentru oameni și cărți

etnicii maghiari din Transilvania, regiune care, înainte de 1918, făcuse parte din Imperiul Austro-Ungar.

Majoritatea oamenilor care trăiau în Transilvania erau de etnie română, dar cei care dețineau puterea înainte de 1918 erau în majoritate maghiari. În urma tratatului de pace care a fost semnat după Primul Război Mondial, Transilvania a devenit parte a României, însă furia și disperarea etnicilor maghiari, care se considerau conducătorii de drept ai Transilvaniei și ai elitei culturale, nu s-au domolit. Alți membri ai Congresului care urmăreau să blocheze statutul de națiune cea mai favorizată pentru România răspundeau presiunilor din partea oamenilor de afaceri americani care ar fi avut de pierdut în urma importurilor ieftine din România. Pentru o a treia categorie, totul se reducea la îndreptățita neîncredere și dezaprobare față de Ceaușescu și la frica și ura față de comunism.

În ciuda acestor presiuni, administrația democratică și cea republicană au recomandat Congresului ca statutul de națiune cea mai favorizată al României să fie reînnoit, iar Congresul s-a conformat. Drept răspuns, România s-a angajat să sprijine emigrația evreilor și să țină cont (ceea ce n-a făcut) de angajamentul său față de Acordul de la Helsinki din 1975, de a respecta drepturile omului și drepturile religioase ale tuturor cetățenilor săi. Însă reînnoirea anuală a clauzei n-a fost niciodată floare la ureche, iar fără sprijin evreiesc, rezultatul ar fi fost diferit. Pentru a preîntâmpina abaterile, eu și o mână de avocați aveam să ne întâlnim în fiecare an cu senatori aflați în poziții cheie, pentru a-i îndemna să-și acorde sprijinul, iar în timpul procesului de votare stăteam în culisele plenului și strângeam voturi.

Întâlniri cu Nicolae Ceaușescu

Până la răsturnarea și moartea lui Ceaușescu, la sfârșitul anului 1989, și moartea rabinului Rosen, survenită patru ani mai târziu, acești doi bărbați au fost pentru mine jucătorii cheie – Ceaușescu pentru că el controla totul în România, iar rabinul Rosen pentru că el era vocea și liderul comunității evreiești din România. Ceaușescu era antrenorul și căpitanul țării – el anunța fiecare joc și apoi pasa mingea sau alerga cu ea –, așadar nu era o întrecere între doi egali. Însă ceea ce-i lipsea rabinului din punct de vedere